

SILVANA VRANIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Trg Ivana Klobučarića 1, HR-51000 Rijeka

silvana@ffri.hr

HRASTINI PRILOZI O OTOČNIM GOVORIMA SJEVERNOGA HRVATSKOGA PRIMORJA

U radu se Hrastina istraživanja (objavljena i rukopisna u upitnicima za Srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas) otočnih govora sjevernoga hrvatskoga primorja provedena 50-ih i 60-ih godina 20. st. analiziraju u odnosu na istraživanja istoga korpusa provedena krajem 20. st. Dio je Hrastinih radova, manjega opsega i deskriptivnih, ugrađen u recentnije sintetske radove hrvatske dijalektologije, a dio donosi i do danas najsuštavnije prikupljene i obrađene podatke ispitana dijalektološkoga punkta.

U raspravu su o nazivu Hrvatsko primorje (i uza nj Kvarnersko primorje) i o podjeli hrvatskoga primorja, intenziviranu 70-ih god. 20. st., uključeni bili povjesničari, onomastičari, zemljopisci, pa i kulturni djelatnici različitih struka. S obzirom na tumačenja nazivlja i postojeće klasifikacije u literaturi, te na korpus istraživanja Mate Hraste koji je temom ovoga rada, potrebno je istaknuti da se u ovom tekstu o hrvatskom primorju ne govori kao o uskom regionalnom toponomastičkom sadržaju,¹ već kao o cjelokupnom primorskom

---

¹ Usp. Šimunović (1971a). Dakle, ne govori se kao o Hrvatskom primorju, već kao o istočnoj jadranskoj obali "od ušća Dragonje do Boke kotorske" (Šimunović 1971). Osvrćući se na članak Zvane Črnje (1971: 116–117), Ratimir Kalmeta (npr. 1971a: 126) precizirao je najjužniju točku *Hrvatskoga primorja*: "do Oštrog rta pri ulazu u Boku Kotorsku", a Hrvatsko primorje kao austrougarski pojam ne podržava. O istoj problematici piše i Petar Strčić u više navrata (npr. 2005, 2007) podsjećajući da se od XVIII. st. javlja termin "Austrijsko-ilirsko" ili "Austrijsko primorje", u XIX. st. sa središtem u Trstu (Istra s Kvarnerskim otocima). Budimpešta, pak, u svojoj polovini Habsburške Monarhije, "svoj" kopneni dio zove "Litorare ungarico", a 60-ih prisvaja i Rijeku. Hrvatski ga preporoditelji nazivlju Hrvatskim primorjem ("područje od Rječine do Novoga, povremeno i do Karlobaga i s /tadašnjom/ Rijekom, pa i s Kvarnerskim otocima", Strčić 2005: 79). Područje Hrvatskoga primorja obuhvaća između dvaju svjetskih ratova i Krk, a povremeno i senjsku obalu. Isto je područje tako zvano i za NOP-a. Od 1945. koristi se za različito područje: "od Rijeke do Lukova na moru ispod Velebita, i to zajedno s o. Krkom, Rabom, Pagom i otočićima, pa od Kostrene do Dalmacije zatim od kastavskih Preluka

pojasu u granicama Hrvatske. Zemljopisci, naime, u recentnijoj literaturi razlikuju dvije makroregije: sjeverno (sa središtem Rijekom) i južno hrvatsko primorje (sa središtem Splitom) i različito ih prostorno omeđuju.² Budući da se pod odrednicom sjeverno hrvatsko primorje u literaturi uglavnom predmnijeva područje Istre i Kvarnera (prostor kojega varira u različitim vremenima i u različitim autora) ovaj će rad obuhvatiti istraživanja što ih je M. Hraste proveo 50-ih i 60-ih godina prošloga stoljeća u govorima na otocima Cresu, Unijama, Susku, Olibu, Silbi, pa i Pagu jer se i taj otok (ili barem njegov sjeverozapadni dio) uključuje u kvarnersko područje.³

između Voloskoga i Rijeke do ispod Karlobaga, redovito s Kvarnerskim otocima, o. Rabom i Pagom, pa od Riječkoga zaljeva do ušća rijeke Zrmanje, ali povremeno i od Plominskoga zaljeva u Istri do Velebitskoga podgorja, itd. Ipak, u načelu se poslije 1945. Hrvatskim primorjem naziva Primorje NR/SR Hrvatske, a to znači i Republike Hrvatske” (...), “s prekidom Primorja RBiH, između Kleka i Neuma” (Strčić 2007). Dakle sva tri autora jednako određuju područje hrvatskoga primorja (ali različito pristupaju pravopisnomu rješenju). U novijoj literaturi polazišta su podudarna s izloženim. Primjerice *Hrvatski leksikon* (1, Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb, 1996., 480–481) donosi: “*Hrvatsko primorje*, naziv za dio primorja od ušća Rječine (ili od Plominskog zaljeva) do Tribnja u Vinodolskom podgorju (ili do Velebitskog podgorja) s pripadajućim otocima (cresko-lošinjski otočni niz, Krk, Rab, djelomično i Pag). U širem smislu također naziv za cjelokupni jadranski prostor Hrvatske.” Autori *Hrvatskoga općega leksikona* (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996., 378) zabilježili su da je “*Hrvatsko primorje*, izvorno, naziv za obalni pojas od Rijeke do Lukova na padini Velebita; veća naselja: Senj, Karlobag, Jablanac. U suvremenom značenju, ukupni primorski pojas u granicama Hrvatske.” Aktualnost pitanja potvrđuju i članci Stjepana Babića (2003: 168–170, 2004: 72–73), Agneze Szabo (2003: 170–176), Tomislava Šegote (2003: 177–179) i Zlatka Pepeonika (2004: 72) u *Jeziiku*. S. Babić smatra da bi dobro pravopisno rješenje bilo pisati *hrvatsko primorje*, što bi značilo da se “*danas* hrvatskim primorjem naziva ono što određuju zemljopisci...” (2003: 168), odnosno “da je naziv Hrvatsko primorje od Rječine do Starigrada povijesni naziv, s jezičnoga gledišta zastarjela, a hrvatsko primorje od Savudrije do Boke kotorske suvremeni zemljopisni naziv koji opći jezik treba prihvatiti” (2004: 72).

² Ne ulazeći ovdje u tumačenja u ranijim enciklopedijskim izdanjima (v. Strčić 2005: 81), valja barem uputiti na recentniju literaturu u kojoj se javlja termin sjevernoga hrvatskoga primorja. *Pomorski leksikon* (Jugoslavenskoga leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, 1990., 281) *Sjevernim h. p.* određuje prostor Istre i Kvarnera, a *južnim h. p.* Dalmaciju. U *Enciklopediji Hrvatske* (Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, tom 4, Zagreb, 2002., 747–748), u kojoj se Hrvatsko primorje, kao i u *Hrvatskom leksikonu*, drži tradicionalnim nazivom za priobalni pojas od ušća Rječine do Tribnja (zaseoka Mandalina) u Velebitskom kanalu (Primorje, stanovništvo Primorci), navodi se i da je nastao u trenutku političke podjele hrvatskih zemalja, kada je to bio jedini dio priobalja u sastavu Hrvatske i Slavonije. Nakon I. svjetskoga rata uključivao je i otoke Krk i Rab. Nakon II. svjetskoga rata, upozoravaju autori, u geografskoj se literaturi naziv Hrvatsko primorje odnosi na cjelokupni priobalni pojas u granicama Hrvatske. Pritom *Sjeverno hrvatsko primorje* obuhvaća Istru i Hrvatsko primorje u tradicionalnom smislu, a *južno hrvatsko primorje* obuhvaća Dalmaciju i dubrovačko područje.

³ Hrastini su radovi o govorima Raba izostavljeni jer su na XI. znanstvenom skupu o hrvatskim dijalektima (HAZU, Zagreb, 15. – 17. svibnja 2008.) bili temom izlaganja Ive Lukežić.

O M. Hrasti i vrijednosti njegovih prinosa čakavologiji pisano je u više navrata (Šimunović 1971, 1993, Lisac 2000). Petar Šimunović njegove radove dijeli u dvije veće cjeline: prvu, što ju čine rasprave o govorima Visa, Hvara i Brača, Šolte, Čiova, Drivenika itd., i drugu, u koju uvrštava rasprave o dijalektološkim punktovima sjevernoga hrvatskoga primorja, o ličkim govorima, o govoru Biograda na Moru, o govorima Zadra i okolice itd., nastale u razdoblju nakon 1950. (Šimunović 1993: 251).

Hrastini se radovi o otočnim govorima sjevernoga hrvatskoga primorja mogu klasificirati prema više kriterija. Uz primjerice podjelu prema dijalekatnoj pripadnosti govora koje je istraživao, prema razdobljima njegova rada, jezičnim razinama kojima se bavio itd., razlikuju se rukopisni i objavljeni radovi. Rukopisni su upitnici za Srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas dvaju punktova: Oliba i Silbe u kojima su zabilježeni podatci različitih jezičnih razina, u prvom redu fonološki, fonetski, morfološki i leksički. Objavljeni su radovi o naznačenom korpusu: tri kratka izvještaja o prikupljenim podacima za istraživanja, nešto opširniji rad usmjeren na akcentuaciju creskih govora, a unutar ondašnje dijalektološke literature detaljniji rad o morfologiji govora otoka Suska, kojim je nastavljeno istraživanje pojedinačnih mjesnih čakavskih govora u 20. st.⁴

O govoru Oliba i o govoru Silbe

Prva će dva rada, zapis govora Oliba i govora Silbe, biti prikazana u međusobnu odnosu i u suodnosu s kasnijim istraživanjima tih dvaju govora.

Oba su Hrastina zapisa u Srpskohrvatskom/hrvatskosrpskom dijalektološkom atlasu usporediva u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi jedino s ogleđima tih govora u *Čakavisch-deutsches Lexikonu* P. Šimunovića i R. Olescha i s rezultatima istraživanja što ih je za potrebe svoje doktorske disertacije *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* provela Iva Lukežić. Prati li se slijed izlaganja jezičnih podataka u Hrastinim objavljenim radovima o otočnim govorima sjevernoga hrvatskoga primorja,⁵ u obama rukopisnim Hrastinim zapisima valja krenuti od vokalskoga inventara. U govoru ga Oliba čine četiri duge i pet kratkih jedinica: dugo je /ā/ periferan fonem, a osim u nekoliko primjera iz upitnika, prelazi u /ō/, dok je u govoru Silbe /ā/ najčešće zatvoreno do [ā̄].

⁴ Primjerice nakon Tentorova opisa grada Cresa, Hrvatskoga Groba V. Važnog, Hrastina opisa bruškoga govora, Jurišićeva prikaza govora Vrgade, Ribarićeva opisa govora Vodica u Istri itd.

⁵ M. Hraste ukratko izlaže temeljne glasovne značajke, naglasne osobitosti i osnovne oblike zabilježene u pojedinim idiomima, u prvom redu u odnosu s obilježjima standardnoga jezika, ali i sa susjednim im čakavskim govorima. Stoga će se u ovom radu izdvojiti samo temeljne jezične značajke usporedive u svim trima nabrojenim izvorima podataka.

U govoru Oliba M. Hraste opservira realizaciju ponešto otvorenoga [ɔ], ali ju ne ovjerava u Upitniku. V. Jakić-Cestarić (Šimunović 1983: 173) uz te alofone bilježi i ostvaraj [ā], a I. Lukežić uz [ā], [ō] i diftong [oa] (Lukežić 1990: Tabela). U govoru je Silbe M. Hraste rijetko kao rezultat zatvaranja /ā/ ovjerio [ō], koje nije ni u tekstu Vesne Jakić-Cestarić (Šimunović 1983: 172), a I. Lukežić opservirala je uz [ā] i [ō] (Lukežić 1990: Tabela). Dok P. Šimunović u napomeni o ogledu govora Oliba usporedo donosi i zatvorene i diftonške varijante dvaju srednjih vokala (1983: 73), u zapisu ogleda govora izostaju zatvorena i diftonška varijanta dugoga /ē/ i zatvorena inačica dugoga /ō/ (1983: 174). I. Lukežić bilježi jedino diftonške ostvaraje [ie] i [uo] (1990: Tabela). U govoru su Silbe uz neutralne srednje vokale prema Šimunovićevu zapisu moguće i zatvorene varijante (1983: 171), a u ogledu ih govora što ga je zapisala i akcentuirala V. Jakić-Cestarić nema (1983: 172). U popis vokala u knjizi I. Lukežić uključen je i diftong [ie] (1990: Tabela 2).

Dvoakcenatski je stariji sustav bez prednaglasnih i zanaglasnih duljina svojstven govoru Oliba prema Hrastinu zapisu potvrđen i za istraživanja I. Lukežić, a u govoru su Silbe prednaglasne dužine zadržane i pred dugim naglaskom (*rebôc : rēbâc, svîrâc*).⁶ Dok M. Hraste u obama govorima bilježi sporadično i akut u nekih brojeva (u govoru Silbe i u zanijekanih prezentskih oblika glagola *otiti*), I. Lukežić jedino u govoru Silbe izdvaja akut u stilističkoj uporabi, a i u zapisu V. Jakić-Cestarić akut je sporadično ovjeren (npr. *čârnu* uz *čârnu*; *ôn* uz *ôn*, 1983: 172). M. Hraste zapazio je duljenja kratkoga naglasaka u obama govorima, a osim pred sonantom (*jôrca* G jd., *gôrka* u govoru Oliba; *jârca* G jd., *gôrka* u govoru Silbe) zabilježio je, uz izostajanja u pojedinim primjerima (npr. *pôp, mladîc*), i duljenje u zatvorenom slogu (*blôgdan, petôk* u govoru Oliba; *blâgdan, pêtâk* u govoru Silbe). Taj je tip duljenja I. Lukežić za svojega istraživanja potvrdila u obama govorima.⁷

⁶ Mogućnost je zadržavanja prednaglasne duljine pred slogom s dugim naglaskom I. Lukežić ovjerila i u govoru Oliba, npr. *sūdôc* (1990: 71), premda je znatno više primjera zabilježila u govoru Silbe, npr. *mūlâc, gūdâc, rēbâc* (1990: 71). U Šimunovićevu je opisu na temelju zapisa V. Jakić-Cestarić (1983: 174) istaknut i “novi produljeni naglasak ^ uzlazne ili neutralne intonacije” (prijevod S. V.) na mjestima *â, â* i rjeđe *ã* (1983: 173) u govoru Oliba, a u govoru Silbe na mjestu *â* (1983: 171).

⁷ I. Lukežić duljenja u zatvorenu slogu u tim dvama govorima dijeli na: duljenje u slogu zatvorenu šumnim konsonantom ili u finalnom slogu zatvorenu skupinom šumnih konsonanata, koja su zajednička “slovenskom jeziku, kajkavskom narječju i ikavsko-ekavskomu dijalektu čakavskoga narječja” (1990: 87); duljenje u finalnom slogu zatvorenu jednim šumnikom, što je posebnost čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta (1990: 90); duljenje kratkog akcenta u unutrašnjemu otvorenom slogu, tipično u “slovenskom jeziku, kajkavskom narječju i čakavskom narječju, osobito ikavsko-ekavskim govorima” (1990: 92, ali i čakavskim ekavskim govorima, kao što potvrđuju primjeri zabilježeni u njima, usp. Vranić 2005: 225–241). U govoru Silbe ovjerila je i dugi naglasak u N mn. imenica tipa *imenâ, ramenâ* (1990: 97).

Među oblicima koje i inače iznosi u svojim raspravama M. Hraste u zapisima se u upitnicima obaju govora izdvaja nastavak *-ov/-ev* u I jd. imenica negdašnjih *a*-osnova, što su ga za svojih istraživanja zabilježili i drugi dijalektolozi (V. Jakić-Cestarić u Šimunović 1983: 172–174; Lukežić 1990: Tabela 2), a specifičan je u odnosu na sve ikavsko-ekavske govore.⁸ Hrastin zapis nastavka *-u* u L. jd. imenica m. i s. r. ide u prilog nestabilnosti arhaičnijega nastavka *-i*, što ga je samo deset godina ranije kao jedinoga zapisala V. Jakić-Cestarić (Šimunović 1983: 172–174), a koja je u obama govorima potvrđena u novijoj literaturi ovjerom obaju nastavaka (Lukežić 1990: Tabela 2). Nesuglasan je s bilježenjem I. Lukežić i Hrastin zapis nastavka *-on/-en* u I jd. imenica negdašnjih *o*-osnova u govoru Oliba. I. Lukežić ovjerila je *-un*, kao što su oboje zapisali u govoru Silbe.⁹

Među množinskim je oblicima koje je u upitnicima zabilježio M. Hraste i genitiv: u imenica m. r. i s. r. s nastavcima *-ov/-ev*, uz *-∅*, a u imenica ž. r., uz primjer *i*-deklinacije *koščov* u govoru Oliba (u govoru Silbe jedino *kosti*), s nastavkom *-∅*. U istom je padežu imenica m. r. I. Lukežić gotovo 30 godina kasnije jednako ovjerila u govoru Oliba, a u govoru Silbe opservirala je i nastavak *-i* (1990: Tabela 2).

Uz dio neizmijenjenih nastavaka množinskih padeža u obama govorima,¹⁰ M. Hraste zabilježio je u I mn. *o*-osnova u govoru Oliba noviji morfem *-imi*, a u govoru Silbe sinkretizam: DI (rijetko i L) *-ima*, što je vjerojatan razvoj nakon starih nastavaka u LI (rjeđe i u D) kakve je desetak godina ranije ovjerila V. Jakić-Cestarić (Šimunović 1983: 171–174). U tom je govoru ujednačavanje DLI množinskih oblika nastavljeno (Lukežić 1990: Tabela 2).

Hrastin zapis svjedoči i o utrnuću imperfekta (i aorista), što oba govora razlikuje od zapadnoga im susačkoga idioma ili sjeveroistočnih im govora novaljskoga paškoga tipa i rapskih govora.

⁸ U arealu je kojemu pripadaju govor Oliba i govor Silbe taj nastavak različit u odnosu na druge govore i u govoru Ista (*-o*, Lukežić 1990: 115).

⁹ I. Lukežić takav oblik povezuje sa zatvaranjem /o/ uz nazal do /u/ (1990: Tabela 2). Nasuprot tomu, u jedinom primjeru I jd. imenice s. r. u ogledu govora Silbe V. Jakić-Cestarić zapisala je *-on*: *mlikon* (Šimunović 1983: 173).

¹⁰ M. Hraste uočio je među množinskim oblicima imenica negdašnjih *o*-osnova u govoru Oliba i specifičan nastavak *-in* u D, što ga je zabilježila i I. Lukežić i protumačila zatvaranjem inicijalnoga člana nastavka *-en* (1990: Tabela 2). U L mn. m. r. i s. r. opservirao je *-ih* (u Silbi *-i(h)*), nastao ikavskom zamjenom *jata* i otpadanjem poluglasa. Arhaičnost je oblika imenica ž. r. u govoru Oliba i u govoru Silbe potvrdio nastavkom *-an* u D, *-ah* u L, *-ami* u I (uz *-imi* u I mn. ž. r. *i*-deklinacije), pri čemu je u prvom govoru dug i naglašen inicijalni član nastavka zatvoreni *a*, a u drugom govoru *o*.

O govoru Unija

Objavljeni se Hrastini radovi dotiču ikavsko-ekavskih i ekavskih govora. Podatci će o ikavsko-ekavskom govoru Unija koje donosi pod naslovom što najavljuje znatno veći broj analiziranih punktova (*Izvještaj o dijalektološkom istraživanju u Lubenicama na otoku Cresu, na otocima: Unije, Male i Velike Srakane, na Susku, Rabu i Pagu*, 1956.) biti uspoređivani s podacima o govoru Oliba i o govoru Silbe budući da im je uvelike podudaran.¹¹

Vokalizam je koji je zabilježio u govoru Unija identičan onomu govora Oliba,¹² no I. Lukežić opservirala je i zatvorene vokale [a] i [ɛ]. Uz slijed [ar] ili [aer] kao kontinuantu ishodišnoga /r/ koji je svojstven i govoru Oliba, kao slijed [al] javlja se i ishodišno /l/ u dijelu Hrastinih primjera, čime se govor Unija priključuje sjeverozapadnim čakavskim govorima s nezamijenjenim /l/ uz koji stoji refleks poluglasa ili *jata*.¹³ Zajednički svim trima govorima je prema Hrastinu zapisu i dvoakcenatski sustav sa sporadičnim akutom (koji I. Lukežić 30-ak godina kasnije ne ovjerava, 1990: Tabela 2) i bez zanaglasnih duljina. Premda u skladu s dosezima ondašnje dijalektologije ne govori o pravilnosti pojave, M. Hraste uočio je i duljenja kratkih vokala (uspoređuje ih s nekim kajkavskim duljenjima), kao i nemogućnost izostajanja duljenja pred sonantom, što je potvrđeno i recentnijim istraživanjem toga govora (Lukežić 1990: Tabela 2)¹⁴.

Jednako je i s oblicima koje je zabilježio: nultim nastavkom u G mn. imenica ž. r., I jd. imenica ž. r. -u, čime se govor Unija razlikuje od govora Oliba i govora Silbe, a podudaran je sa susjednim govorom Suska i s govorom Ilovika, nastavkom -ov u G mn. (uz koji je recentnijim istraživanjem potvrđen i nulti nastavak i nastavak -i u G mn. imenica m. r., Lukežić 1990: Tabela 2). Arhaičnost oblika u govoru Unija potkrijepljena je u ovom kratkom Hrastinu izvještaju i zadržanom različitošću morfema DLI mn. imenica ž. r.; starim nastavkom -i u A mn. imenica m. r., starim nastavkom -i u I mn. m. i s. r.,

¹¹ U istom je izvještaju M. Hraste konstatirao da je govor Malih i Velikih Srakana identičan govoru Suska, ukratko je naznačio i naglasne osobitosti govora otoka Raba i Paga, a za potonje donosi i nekoliko morfoloških napomena.

¹² Uz zatvaranje /ā/ u /o/, uključujući i opservaciju koja vrijedi i za susjedne govore, primjerice paške (Vranić 2002: 56), da /ā/ koji se dulji ne mijenja svoju artikulaciju (Hraste 1956: 386), bilježi i prijelaz /ō/ u [uo] i /ē/, bez obzira na podrijetlo, u diftong [ie].

¹³ Usp. primjerice Lukežić – Turk 1998: 39–40, 59–60, 77–78, 91–92, 107; Vranić 2005: 196–197).

¹⁴ Naime, I. Lukežić duljenja u govoru Unija razvrstava u dvije skupine. Prvu čine primjeri s duljenjem kratkog akcenta u unutrašnjem slogu zatvorenom šumnim konsonantom i finalnom slogu zatvorenom skupinom šumnih konsonanata, a drugu primjeri s duljenjem kratkog akcenta u unutrašnjem otvorenom slogu (1990: 69, 75). Primjere je za oba tipa (osim za podtip koji se realizira u finalnom slogu) donio i M. Hraste, ali ih nije podrobnije klasificirao.

a nastavkom *-ima* koji se ovjeravaju usporedo, pokazuje tendenciju govora Unija k novijim oblicima, kao što je svojstveno i govoru Oliba i govoru Silbe.

Kao i u tim obama govorima, imperfekt, aorist i glagolski prilog prošli izostaju, a rijetko se javlja i glagolski prilog sadašnji. Novijim su istraživanjima opisane i druge značajke podudarne s osobitostima susjednih govora, koje je zasigurno zapazio i Mate Hraste, ali ih u kratkom izvještaju nije nabrojio.¹⁵

O govorima na otoku Pagu

Premda u sažetu izvještaju o istraživanju govora na otoku Pagu, M. Hraste¹⁶ dao je cjelokupni pregled toga jezično raznovrsnog areala: potvrdio je, preuzevši Hammovu klasifikaciju paških govora, tri tipa govora: čakavski na najzapadnijem dijelu otoka, čakavski u sredini i položajem najistočniji štokavski¹⁷. Čakavske je govore razvrstao prema kriteriju zatvorenosti i diftongizaciji dugoga donjega i srednjih vokala. Upozorava na diftonški ostvaraj /ā/ kao [oa], /ō/ kao [uo], a katkada i /ē/ kao [ie] u metajinarskom vokalizmu (1956a: 389). I H. P. Houtzagers piše o čestom “ponešto” diftonškom ostvaraju /ē/ i /ō/, dok I. Lukežić bilježi zatvoreni [a] i zatvoreni [e]. Za svojega sam istraživanja barbatskih paških govora, kojima pripada i metajinarski, ovjerila rijetko usporedo i zatvorene alofone [ē], [ō] i njihove neizrazite diftonške ostvaraje [ie], [uo], a fonem /ā/ zabilježila sam i kao [oa] (2002: 87). Prema Hrastinim su opservacijama diftonzi svojstveni i govoru Kolana (1956a: 389). Kasniji istraživači više ističu zatvoreno /ā/ u govorima kolanjskoga mikrosustava (Lukežić 1990: Tabela 2, Houtzagers 1987: 67–68, 75, Vranić 2002: 98). H. P. Houtzagers opservira i dugi /ō/ kao zatvoreni diftong [ou], a /ē/ kao [eu] (1987: 67–68). Sujoldžić et al., pak, uz zatvorene monoftonge i nešto diftonga najčešćima drže duge neutralne vokale (2002: 95), s čime su, osim kada je riječ o fonemu /ā/, podudarni i podatci posljednjih objavljenih istraživanja o kolanjskomu govoru (Vranić 2002: 97, 2005: 11–12). Najizrazitijim diftonzima među paškim govorima M. Hraste drži one u govoru grada Paga (1956a: 389). Sudeći prema primjerima, i autori su recentnijih radova o paškim govorima opservirali jednako: Nikola Kustić duge vokale uvijek bilježi kao diftonge (Šimunović–Olesch 1983: 175–176, Kustić 1987, Kustić 2002), H. P.

¹⁵ Primjerice morfološke: *-u* u L. jd. imenica m. r., *-on/-n* u I. jd. imenica m. r. kao što je u najbližim mu govorima Suska, Ilovika i Veloga Lošinja (Lukežić, Tabela 2).

¹⁶ Uglavnom su s njegovim podacima podudarni nalazi kasnijih istraživača (Kustić 1987, Sujoldžić et al. 1990, Houtzagers 1987, 1991, Lukežić 1986, 1990, Vranić 2002).

¹⁷ O govoru Poveljane i o govoru Vlašića zaključuje da su pod snažnim utjecajem govora grada Paga, posebice u akcentuaciji, s čim se slažu i drugi istraživači (Houtzagers 1987: 65, 86–87, Sujoldžić et al. 1990: 17). U posljednjim je objavljenim radovima koji se dotiču poveljanskoga govora potvrđeno da mu je akcentuacija čakavska (Vranić 2002: 32, Vulić 2002: 95).

Houtzagers uočava razliku u izgovoru među generacijama: stariji govornici realiziraju duge (niski i srednje) vokale diftonški; mlađi /ā/ monoftonški kao [a], a dva srednja vokala rjeđe diftonški (1987: 75–76). Za svojega sam istraživanja utvrdila u mlađih govornika uz /ā/ iznimno i [oa] (što je tipičnije za govor starijih stanovnika grada Paga), a duge su srednje vokale obavjesnici realizirali najčešće kao neutralne monoftonge, ali i zatvorene monoftonge i diftonge s manje izraženim prvim elementom (češće stariji govornici) (Vranić 2002: 70–71). Drugi je tip čakavskih govora, što ga čine govor Novalje i govor Luna, bez zatvorenih vokala. Kao i J. Hamm (1955: 338), M. Hraste ta dva govora povezuje s govorima otoka Raba (1956a: 389).

U prvim je dvama paškim tipovima (*čakavskom* i *cakavskom*) ustanovio ikavsko-ekavski refleks *jata*, neizmijenjenu distribuciju dvaju *silaznih* naglasaka i prednaglasnih duljina (1956a: 390), premda ne zapaža da su se i u barbatskim idiomima, ne samo u paškom govoru, skratile ispred dugog akcenta,¹⁸ a točno bilježi da su kraće no u sjevernim govorima (1956a: 390). Opservirao je i duljenje kratkog naglasaka u pojedinim kategorijama,¹⁹ a u kasnijim istraživanjima nepotvrđeni primjeri samo su iznimkom (primjerice umjesto zabilježenoga *proat* ostvaruje se *prät* ‘prati’, umjesto *broat* ostvaruje se *brät* ‘brati’). Budući da ne spominje akut (a u drugim je izvještajima bilježio i sporadične ostvaraje), vjerojatno nije bio u prilici čuti ga u stilističkoj uporabi (što je zapazila I. Lukežić za svojega istraživanja sjeverozapadnih paških govora, 1990: Tabela 2).

Uz stari nastavak *-i* (<-y) iz nepalatalnih osnova u A mn. imenica m. r.²⁰ točno je zabilježio oblike DL imenica ž. r. ujednačene na oblik instrumentala i s naveskom *-n*: *-amin*,²¹ te DLI mn. imenica m. i s. r. *-iman*. Pouzdan je i

¹⁸ Pišući o duljinama u govoru grada Paga, konstatira da su se prednaglasne duljine “u nekim riječima posve skratile” i dodaje da se “posve skraćuju, kada slog iza njih ima silazni naglasak” (1956a: 390), zasigurno misleći na dugi naglasak (ispravno je naime utvrdio samo dva naglasaka u tom govoru).

¹⁹ Razlikuje i kategorije prema vrstama riječi, ali se svi primjeri izuzev morfološke kategorije N(AV) mn. imenica s. r. negdašnjih konsonantskih osnova tipa *imena*, *ramena* (a M. Hraste uključuje i neke imenice s. r. negdašnjih *o*-osnova zbog djelovanja analogije), u kojih dugi dočetni naglašeni slog tumači duljenjem kratkoga naglasaka (u njima je zapravo riječ o zadržavanju starih odnosa krajnjih nastavačnih vokala: kratkih u N jd. i dugih u N mn., v. Lukežić 1990: 96–97), mogu svrstati u različite tipove duljenja vezane za zatvoreni ili otvoreni čakavski slog (1956a: 390).

²⁰ Spomenuo je i nepostojanje nastavka *-a* u G mn. svih triju rodova (dakle razlikovnosti čakavskoga idioma uspostavlja primarno u odnosu na štokavske zasebnosti koje su mu polazištem). U prvom tekstu donosi i podatak da je u G mn. imenica m. i s. r. nastavak *-ov/-ev* (1956: 388). Podrobnije istraživanje morfologije govora sjeverozapadnoga paškoga makrosustava potvrdilo je da palatalna varijanta nije uvijek ovjerena, npr. u govoru je Metajne: *kolačôv*, *nôžôv*.

²¹ U prvom je tekstu u kojem se osvrće i na paške govore M. Hraste zapisao i *sestrâmi*

kada upozorava na druge morfološke inovacije.²² I drugi podatci potvrđuju istančanost Hrastinih dijalektoloških zapažanja premda ih, u skladu s ondašnjom dijalektološkom terminologijom, ne imenuje najsretnije: primjerice u govoru Paga i u govoru Metajne od konsonantskih je mijena izdvojio “asimilaciju suglasnika po mjestu izgovora”, tj. zamjenu /d/ i /t/ “ispred ostalih suglasnika” fonemom /r/ (1956a: 390), potvrđenu i u dijelu recentnijih radova (Houtzagers 1987: 77–78, Vranić 2002: 59²³), a u dijalektološkoj literaturi protumačenu slabljenjem napetosti konsonanata (Moguš 1977: 84–90, Lukežić 1990: 62, 1998: 39–41). No, ne bilježi druge primjere, ovjerene podrobnijim istraživanjima paških govora (Vranić 2002: 59–60).²⁴ Jedini je od istraživača paških govora do najnovijega istraživanja (Vranić 2002: 88) zapazio djelomičan cakavizam u govoru Metajne (1956a: 389), a prikupljenim je podatcima uvelike pridonio rasvjetljavanju imperfekta u sjevernim paškim govorima (iako nije uvidio da je moguć i od perfektivnih glagola)²⁵.

O govorima na otoku Cresu

Preostale su dvije objavljene jedinice o otočnim govorima sjevernoga hrvatskoga primorja primarno usmjerene na dva jezična područja, prva na akcentuaciju, a druga²⁶ na morfologiju.

Ipak, u svojem *Izvjestaju o ispitivanju akcenatskoga sistema na Cresu*²⁷ M.

(1956: 388) dok u drugom radu donosi istu imenicu jedino s nastavkom *-amin* (1956a: 390). Zasigurno nije riječ o zabuni jer se i danas mogu čuti ostvaraji s naveskom i bez njega.

²² Od morfoloških inovacija upozorava i na proces gubitka razlikovanja neodređenoga lika pridjeva i njegove deklinacije, osim kada je u predikatnoj funkciji, kao i na analogiju oblika ž. i s. r. prema oblicima m. r. (1956: 388).

²³ Za toga je istraživanja pojava određena gotovo reliktnom: obavjesnici su se uglavnom prisjećali da su tako govorili nekadašnji stanovnici (npr. G jd. *pěrkà<petka, lārki<latki*).

²⁴ Kao i i M. Hraste (1956a: 389), i N. Kustić (1987) u govoru je Paga zabilježio (ć) za *ć*, koje se danas ostvaruje katkad i umjesto /c/ (Vranić 2002: 61).

²⁵ Točnost Hrastine opservacije o aktivnu imperfektu potvrđena je i kasnijim istraživanjima. H. P. Houtzagers ovjerio je intenzivniju uporabu imperfekta glagola obaju vidova u govoru Luna, a rjeđu u osoba starijih od sedamdeset godina (1985) u govoru Novalje i u govoru Stare Novalje (1991: 78). Za svojega sam istraživanja potvrdila da tada već gotovo devedesetogodišnji Novaljci i Staronovaljci ne rabe taj glagolski oblik, a osamdesetogodišnjaci su se samo prisjećali niza primjera koje su rabili u komunikaciji sa starijima. Ostatak imperfekta u liku *bijaše* za sva lica potvrđen je i u drugim govorima sjeverozapadnoga paškoga makrosustava (2006: 204).

²⁶ Zapravo je riječ o dvije uključi li se i prethodni izvještaj o istraživanju susačkoga govora.

²⁷ U tom je radu ukratko analizirao govore Dragozečića, Beloga, Predošćice, Cresa, Valuna, Orleca, Martinšćice, Beleja, Stivana, Ustrina i Osora, a primjere donosi samo iz dijela nabrojenih govora.

Hraste slijedi svoju već ustaljenu metodologiju, pa bilježi i neke morfološke podatke. Sudeći prema najnovijoj literaturi s toga područja, Hrastini su podatci o oblicima sasvim pouzdani. Ne razlikuju se od podataka zabilježenih u susjednim govorima: nastavak je *-i* u G jd,²⁸ DL jd. s ekavskim su refleksom *jata*, I jd. imenica ž. r. sa starijim je nastavkom *-u*, a i svi su padeži u množini najmanje izmijenjeni u odnosu na ishodišne oblike.

Kao što je potvrđeno i kasnijim terenskim istraživanjima, s obzirom na razvoj vokala i akcentuaciju, creski se govori dijele na tri dijela: sjeverni, zapadni i južni. U sjevernim je i južnim M. Hraste zabilježio /a/ na mjestu poluglasa /ǝ/ (1954: 175), a tek je detaljnijim istraživanjem utvrđeno da se u pojedinim riječima javljaju i /e/ i /o/: *kede, ce, son, sedon* (Vranić 2005: 175), dok je u ostalim govorima ovjerio dosljednu zamjenu /ǝ/ vokalom /e/, s čime se slažu i objavljeni podatci iz recentnih istraživanja (2005: 173). U govoru Dragozetića, Cresa i Predošćice zapisao je “čiste” vokale, no u govoru su Predošćice kasniji istraživači zabilježili i alofon [ǝ] (H. P. Houtzagers 1984/1985: 889–890) i fakultativne diftonge [oa] i [ie] (Vranić 2005: 203). U govoru Beloga M. Hraste detektira pod dugim naglascima /a/ ili zatvoren ili diftonškoga karaktera ([oa]), što je potvrđeno i novijim istraživanjima (uz zatvorene ostvaraje i dvaju srednjih vokala, Vranić 2005: bilj. 1149; te i diftong [ie], Hozjan 1996), dok je H. P. Houtzagers rijetko fakultativno i pod kratkim naglaskom ovjerio zatvoren vokal [ǝ] (1984/1985: 889). U zapadnim i u južnim govorima vokali su “čisti” osim u govoru Beleja,²⁹ u kojemu je M. Hraste također zabilježio zatvoren ostvaraj dugoga /ā/ ili diftong s jače istaknutim prvim dijelom [ôa] (1954: 176). Jednako je utvrđeno i novijim istraživanjima, ali su i potvrđeni i zatvoreni alofoni [ē] i [ō] (Houtzagers 1984/85: 888; Vranić 2005:³⁰ bilj. 1150).

M. Hraste ispravno je zabilježio da se slogotvorno /l/ u kombinaciji s poluglasom reflektiralo kao [el] (1954: 176). Tek je usmjereno istraživanje zamjene toga silabema uključilo nekoliko primjera s /u/ (*vuč, sunce, žutica*, Vranić 2005: 197). Precizni su i Hrastini zapisi o obilježjima šumnika.³¹

²⁸ Tako je i u NAV mn. prema novijim istraživanjima toga areala, ali, uz iznimke, ne i u imenica koje završavaju na *-c* (Vranić 2005: 291), što M. Hraste nije zabilježio, vjerojatno i zbog kratkoće izvještaja (1954: 175).

²⁹ I u govoru Štivana zabilježen je uz dugi /ā/ i zatvoreni alofon [ǝ], kao i u govoru Ustrina (Houtzagers 1984/1985: 888), u kojemu je uza nj i uz diftonške sekvencije sporadično ovjereno [ē] i [ō] (Vranić 2005: 205). U govoru je Ustrina potonje ostvaraje zabilježila i S. Hozjan (1993).

³⁰ Za tog je istraživanja potvrđen i nazalizirani [ǝ] (Vranić 2005: bilj. 1150).

³¹ U govoru Cresa i u govoru Osora zabilježio je cakavizam drugoga tipa, a u govoru Dragozetića, Beloga i Predošćice samo u govornika mlade generacije. Danas je situacija, nažalost, drugačija: još je 90-ih god. 20. st. živjela posljednja obavjesnica (za istraživanja o pripadnosti govora Osora ekavskomu dijalektu i njegovu otočnomu poddijalektu, Vranić 2005) koja je uz talijanski govorila i čakavski i u njezinu je govoru zabilježen cakavizam. No desetak godina kasnije (za istraživanja akcentuacije sjeverozapadnih čakavskih govora, Zubčić 2005) izvornoga

Uglavnom je dobro detektirao čakavske naglaske³² i nepostojanje nenaglašenih duljina te podijelio govore na sjeverne, s obzirom na sustavnost akuta³³, dok su u južnom dijelu u opoziciji kratki i dugi (Vranić 2005: 236), odnosno, kao što ih zove M. Hraste, “silazni” naglasci, a samo se sporadično još ostvaruje akut (1954: 177).

O govoru otoka Suska

Među raspravama se o otočnim govorima sjevernoga hrvatskoga primorja izdvaja timska monografija *Govor otoka Suska* u kojoj je M. Hraste obradio morfologiju toga idioma. Taj prilog nadrasta ostale njegove radove o naznačenom korpusu ne samo kvantitetom već i kvalitetom (Lisac 2000: 53).

O toj je Hrastinoj raspravi u literaturi više puta pisano (Pavlović 1957/1958, Ivić 1959), a ocijenjena je kao dio knjige o govoru Suska s najviše podataka koji su sistematično prikazani (Ivić 1959: 177). Hrastina su zapažanja, primjerice, ona da starije nastavke čuvaju pretežito žene, pa se ta primjedba odnosi i na stariji nastavak L jd. imenica m. r. *-i*, dok muški govornici u tom padežu imaju *-u*³⁴ (Pavlović 1957/1958: 336), o imperfektu *bijah*, o posebnim augmentativnim oblicima, izdvajana kao primjer dijalektološke pouzdanosti i preciznosti.³⁵ Stoga će u ovom radu biti izdvojene, uz već nabrojene, samo još neke osnovne morfološke značajke govora otoka Suska, poput onih koje su isticane u ostalim

---

čakavskoga govornika u Osoru više nije bilo, a slična je situacija i s govorom Cresa. M. Hraste opazio je i neka konsonantska obilježja, potvrđena i recentnijim istraživanjima, po kojima su ti govori blizi istarskim idiomima: ostvaraj /h/ izrazitije frikacije (Vranić 2005: 285) i prijelaz dočetnih zvučnih šumnika u bezvučne. Novijim je istraživanjem uključena i promjena /v/ u /f/ na dočetu sloga (Vranić 2005: 281–282).

³² Upozorio je i na nestabilnost dugih naglasaka, pa i mogućnost nesustavnoga pomaka siline (1954: 177).

³³ No griješi kada piše da je akut zastupljen u svim starim pozicijama. Nije opazio, na što je kasnije upozorio H. P. Houtzagers (1982: 126, 127; 1984/1985: 886, 1985: 29–31), da se akut na mjestu negdašnjega *šva* ne ovjerava bez obzira na poziciju unutar riječi (v. i Vranić 2005: 231–232).

³⁴ Oba je nastavka ovjerila i I. Lukežić (v. primjerice 1990, Tabela 2). Podudarni su im i zapisi o I jd. imenica ž. r. (*-u*) te imenica m. i s. r. (*-on /-n*) (Hamm – Hraste – Guberina 1956: 100–112; Lukežić 1990: Tabela 2).

³⁵ No, autori su upozoravali i na neutemeljena Hrastina tumačenja (Ivić 1959: 178), primjerice da su nastavci *ja*-osnova i nastavak *-iji* u komparativa “morali biti uneseni izvana” (Hamm – Hraste – Guberina 1956: 128). Iz sinteze je čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta razvidno da su prvi oblici jednaki u većini govora (osim u krčkim i u govorima primorskoga poddijalekta: Selca, Bribira, Kamenjaka, Dramlja i djelomice Grižana, Lukežić 1990: Tabela 2). Ikavski je lik u komparativu svojstven svim ikavsko-ekavskim govorima (izuzev govoru Boruta i govoru Previža, punktova smještenih blizu pazinskih ekavskih govora, kao što sam opservirala 90-ih godina prošloga stoljeća).

njegovim radovima o sjevernojadranskim otočnim govorima, usporedive s novijim istraživanjima susačkoga govora (Lukežić 1987, 1990).

Još u priopćenju s istraživanja, kao uvodnom slovu spomenutoj knjizi, M. Hraste navodi bitne osobitosti koje će kasnije detaljnije prikazati. Napominje da su stari oblici imenica *a*-deklinacije ujednačeni prema negdašnjoj *ja*-deklinaciji, uključujući među morfeme palatalne deklinacije i one DL jd. No, kao i u svim ikavsko-ekavskim čakavskim govorima, u njima je zasigurno riječ o ikavskom refleksu *jata* iz nepalatalne promjene.³⁶ U izvještaju izdvojeno ujednačavanje imenica s. r. prema oblicima imenica ž. r. u L mn. i u I mn. (*po veslâh, z veslâmi*) u pregledu je padežnih nastavaka i nizom primjera potvrđeno u raspravi o morfologiji. Osim u DLI mn. imenica s. r., utjecaj deklinacije ž. r. ovjeren je i u imenica m. r. Uz D mn. *-on* (i inovativnije u mlađega stanovništva *-ima*) i L mn. *-i* (što ga pripisuje analogiji s I istih imenica; i inovativnije *-ima*), M. Hraste zabilježio je u D i *-an*, a u L i *-ah*. Zapazio je i da mlađe generacije u I mn. uz arhaičnije *-i* i inovativnije *-ima* ovjeravaju i *-ama* iz deklinacije ž. r. (Hamm – Hraste – Guberina 1956: 103–107).³⁷ Istražujući govor Suska prema upitniku za dijalektološki atlas, jednake je oblike ovjerila i I. Lukežić (1987). Podudarni su im i rezultati istraživanja G mn. imenica svih triju rodova: *-ov(f)* i *-∅* u imenica m. i s. r., *-∅* u imenica ž. r. (uz *-i* u imenica *i*-deklinacije, Hamm – Hraste – Guberina 1956: 100–112; Lukežić 1990: Tabela 2). Od opservacija o ostalim deklinabilnim riječima posebno je važna ona o gubljenju funkcionalnosti pridjeva jer je takva tendencija potvrđena u većini čakavskih govora. M. Hraste ističe da neodređeni oblik pridjeva (osim u N jd. m. r.) može biti i u predikatnoj funkciji (1956: 113). Iz kasnijega je zapisa I. Lukežić (1987) razvidno da se oba lika još rabe, a neki pridjevi čuvaju i akcenatsku različitost likova.³⁸

U opisu je glagola, uz češći perfekt, zabilježio aktivnu uporabu imperfekta i aorista (i pluskvamperfekta tvorena imperfektom pomoćnoga glagola 'biti' i oblikom glagolskoga pridjeva radnoga; 1955: 340, 1956: 118–119), a ista je arhaična značajka zastupljena i u upitniku što ga je ispunila za govor Suska

³⁶ P. Ivić misli da bi prevladavanjem negdašnje tvrde deklinacije (uključujući /i/ od *jata*) bilo previše sinkretičkih oblika (1959: 178), što kao argument demantira stanje u nabrojanim ikavsko-ekavskim govorima s G jd., NAV mn. stare nepalatalne deklinacije.

³⁷ Takvu analogiju M. Hraste spominje i u raspravama o govorima Cresa, a svojstvena je i drugim govorima u blizini Suska (Ivić 1959: 178). I u recentnijoj je literaturi tendencija potvrđena u sjevernočakavskom arealu (npr. Houtzagers 1985: 57, Kalsbeek 1998: 65, Vranić 2005: 312–316).

³⁸ P. Ivić uočio je u njegovu opisu pridjeva nedostatak pregleda padežnih nastavaka, podataka o odnosu NA mn. s. r. tipa *one* darva, nedosljednosti u oprimjerenjima, primjerice: *dâl̥ya* i *tustà* piše na str. 113. i 114, a na početku str. 113. stoji *dalgà* i *tustà* itd. (1959: 178).

trideset godina kasnije I. Lukežić (1987).³⁹

M. Hraste se i u opisu morfologije govora otoka Suska, posebice kada se opis ocjenjuje u svjetlu primjenjivane metodologije u onodobnoj čakavologiji i velikoga broja praznih mjesta na karti čakavskoga narječja, potvrdio kao predan istraživač bez obzira na to što bi neke morfeme u skladu s dosezima današnjih teorija valjalo drugačije tumačiti i što pregledi nekih oblika nedostaju ili akcenatski tipovi nisu dorađeni.⁴⁰

Hrastini su radovi procjenjivani uglavnom kapitalnima za hrvatsku dijalektologiju (ponajprije čakavologiju), leksikografiju (ne samo kroatističku već i slavističku, Finka 1979: 19–20) i cjelokupnu filologiju,⁴¹ a kvalifikacijom koju je Josip Lisac pripisao njegovu prvijencu, “crticama” o govoru rodnoga mu Brusja (objavljenom u *fužnoslavenskom filologu VI*, Beograd 1926. – 1927., 180–214), može se atribuirati gotovo cjelokupno Hrastino djelo, pa onda i onaj dio u kojem se bavi otočnim govorima sjevernoga hrvatskoga primorja: “On daje građu jednoga govora, tj. dosljedno je vezan za materijal, izlaže sustavno, nesklon je metodološkom eksperimentu i diskusijskom ekskursu. Uglavnom je redovito njegov materijal pouzdan, dakle, Hraste izvrsno čuje i točno bilježi autohtone dijalekatne podatke.” (2000: 50).

Manji broj nadopuna Hrastinih istraživanja otočnih govora sjevernoga hrvatskoga primorja u recentnijim je radovima uvjetovan nedovoljnim poznavanjem čakavskoga terena u vrijeme njegova djelovanja. Bolje bi mu poznavanje pojava na terenu bilo omogućilo uočavanje sustavnosti pojedinih čakavskih pojava, pa onda i preciznija tumačenja jezičnih činjenica.

Nesporne su njegove zasluge u temeljima dijalektoloških istraživanja govora naznačenog areala. Neka među njima sustavnošću prikupljenih podataka i njihovom obradom dosad nisu nadmašena, a druga su ugrađena u recentnije sintetske radove hrvatske čakavologije, no sva su nezaobilaznim polazištem i budućih istraživanja spominjanih dijalektoloških punktova.

---

³⁹ P. Ivić upozorio je da u Hrastinu opisu nedostaju podatci za II., III. i IV. glagolsku vrstu (1956: 119–126) i paradigme “obaju vremena od istih glagola” da bi odnos njihovih oblika bio jasniji (1959: 178–179).

⁴⁰ No, temeljeni su na distribuciji siline na osnovi i nastavku, što se zapravo zadržalo kao početna shema i u najnovijim akcentološkim radovima.

⁴¹ Primjerice njegov udio u *Čakavisch-deutsches Lexikonu* (Nikolić 1985: 184).

Literatura:

- BABIĆ, STJEPAN 2003. Hrvatsko primorje i Kvarner kao višestruko pitanje. *Je-
zik* 5, Zagreb, 168–170.
- BABIĆ, STJEPAN 2004. Dva značenja naziva HRVATSKO PRIMORJE – po-
vijesno i suvremeno. *Je-
zik* 2, Zagreb, 72–73.
- ČRNJA, ZVANE 1971. O nazivu Hrvatsko primorje. *Dometi* 7, Rijeka, 116–117.
- ENCIKLOPEDIJA HRVATSKE 2002. Ur. August Kovačec. Zagreb: Leksikografski
zavod *Miroslav Krleža*, tom 4, 747–748.
- FINKA, BOŽIDAR 1979. Veliko djelo čakavske dijalektologije. *Suvremena
lingvistika* 19–20, Zagreb, 79–80.
- HAMM, JOSIP 1955. Izvještaj o naučnome putovanju na Olib, Silbu, Ist,
Premudu i Pag. *Ljetopis JAZU* 60, Zagreb, 334–339.
- HAMM, JOSIP 1957. Iz problematike čakavskih govora, Čakavizam i njegova
geneza. *Radovi IJAZU u Zadru* 3, Zagreb, 21–38.
- HAMM, JOSIP 1960. Iz problematike čakavskih govora, II, Čakavci i Romani.
Poseban otisak *Radova IJAZU u Zadru* 6–7, Zagreb, 65–80.
- HAMM, JOSIP 1963. Čakavski imperfekt. *Ivšićev zbornik*, Zagreb, 113–122.
- HOUTZAGERS, PETER 1982. Accentuation in a Few Dialects of the Island of
Cres. *South Slavic and Balkan Linguistics (Studies in Slavic and general
Linguistics* 2), Amsterdam, 117–129.
- HOUTZAGERS, PETER 1984/1985. Vowel Systems of the Ekavian Dialects
Spoken on Cres and Lošinj. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*
27/28, Novi Sad, 885–893.
- HOUTZAGERS, PETER 1985. *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*.
Amsterdam: Rodopi.
- HOUTZAGERS, PETER 1987. On the phonology and morphology of the
Čakavian Dialects spoken on the Island of Pag. *Duch Studies in South
Slavic and Balkan Linguistics (Studies in Slavic and General Linguistics)* 10,
Amsterdam, 65–89.
- HOUTZAGERS, PETER 1991. Imperfekt v čakavskih govorah ostrova Pag.
Sovetskoe slavjanovedenie 5, Moskva, 77–82.
- HRASTE, MATE 1954. Ispitivanje akcenatskoga sistema na Cresu. *Ljetopis
JAZU* 59, Zagreb, 175–177.
- HRASTE, MATE 1955. Izvještaj o dijalektološkom ispitivanju otoka Suska.
Ljetopis JAZU 60, Zagreb, 340.
- HRASTE, MATE 1956. Izvještaj o dijalektološkom istraživanju u Lubenicama
na otoku Cresu, na otocima: Unije, Male i Velike Srakane, na Susku, Rabu
i Pagu. *Ljetopis JAZU* 61, Zagreb, 386–388.
- HRASTE, MATE 1956a. Izvještaj o terenskom radu na otoku Pagu. *Ljetopis*

- ŽAZU 61, Zagreb 389–390.
- HRASTE, MATE 1956b. Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik 1*, Zagreb, 387–479.
- HRASTE, MATE – JOSIP HAMM – PETAR GUBERINA 1956. O govoru otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik 1*, Zagreb, 5–213.
- HRVATSKI LEKSIKON 1. 1996. Ur. Antun Vujić. Zagreb: Naklada Leksikon d.o.o., 480–481.
- HRVATSKI OPĆI LEKSIKON 1996. Ur. August Kovačec. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 378.
- IVIĆ, PAVLE 1959. Mate Hraste, Josip Hamm i Petar Guberina: O govoru otoka Suska, *Hrvatski dijalektološki zbornik I*, (1956), 5–213. *Zbornik za filologiju i lingvistiku II*, Novi Sad, 171–183.
- KALMETA, RATIMIR 1971. O zemljopisnom nazivu za primorje SR Hrvatske. *Zbornik Ekonomskoga fakulteta u Rijeci 1*, Rijeka, 106.
- KALMETA, RATIMIR 1971a. O nazivu Hrvatsko primorje. *Dometi 9*, Rijeka, 126–127.
- KUSTIĆ, NIKOLA 2002. *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*. Zagreb: Društvo Pažana i prijatelja grada Paga.
- LISAC, JOSIP 2000. Hrvatski lingvist Mate Hraste. *Čakavska rič 1–2*, Split, 49–55.
- LUKEŽIĆ, IVA 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- LUKEŽIĆ, IVA 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
- LUKEŽIĆ, IVA – MARIJA TURK 1998. *Govori otoka Krka*. Crikvenica: Libellus.
- MOGUŠ, MILAN 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- MUŽAR, VESNA – PETAR ŠIMUNOVIĆ 1968. Bibliografija radova Mate Hraste. *Rasprave Instituta za jezik ŽAZU 1*, Zagreb, 485–494.
- NIKOLIĆ, MIROSLAV 1985. Čakavisches-deutsches Lexikon: Teil I von Mate Hraste und Petar Šimunović (unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch); Teil II, Deutsches Wortregister, herausgegeben von R. Olesch und P. Šimunović; Teil III, Čakavisches Texte, herausgegeben von P. Šimunović und R. Olesch. *Žužnoslovenski filolog 41*, Beograd, 175–184.
- OŠTARIĆ, IVO 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili Ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- PAVLOVIĆ, MILIVOJ 1957/1958. Hamm J., Hraste M., Guberina P., Govor otoka Suska (Hrvatski dijalektološki zbornik 7-211, Zagreb 1956). *Žužnoslovenski filolog 22*, Beograd, 333–337.
- PEPEONIK, ZLATKO 2004. Još o Hrvatskome primorju. *Jezičnik 2*, Zagreb, 72.
- POMORSKI LEKSIKON 1990. Ur. Anton I. Simović. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 281.

- STRČIĆ, PETAR 2005. Hrvatsko primorje. *Sušačka revija* 50/51, Rijeka, 72–84.
- STRČIĆ, PETAR 2007. Zašto Kvarnersko primorje ne zvati Hrvatsko primorje. *Fokus*, 2. III. 2007.
- SULOJDŽIĆ, ANITA – BOŽIDAR FINKA – PETAR ŠIMUNOVIĆ – PAVAO RUDAN 1990. Lingvističke udaljenosti otoka Paga. *Filologija* 18, Zagreb, 7–37.
- SZABO, AGNEZA 2003. Hrvatsko primorje – povijest i politički pojam. *Jezičnik* 5, Zagreb, 170–176.
- ŠEGOTA, TOMISLAV 2003. Hrvatsko primorje. *Jezičnik* 5, Zagreb, 177–179.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1971. Mate Hraste (1897–1970). *Čakavska rič* 1, Split, 3–7.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1971a. Hrvatsko primorje i drugi nazivi na Jadranu. *Vjesnik*, 27. II. 1971.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR – OLESCH REINHOLD 1983. *Čakavisch-deutsches Lexicon, Teil III, Čakavishe Texte*. Köln / Wien: Böhlau-Verlag.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1993. *Portreti hrvatskih jezikoslovaca*. Biblioteka Hrvatskog radija, Zagreb, 247–253.
- ŠOJAT, ANTUN 1981. Cres. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/ hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo, 235–240.
- VRANIĆ, SILVANA 2002. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu, 1. Fonologija*. Novalja: Matica hrvatska.
- VRANIĆ, SILVANA 2004. Glagolski oblici u govoru Metajne na otoku Pagu. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30, Zagreb, 203–241.
- VRANIĆ, SILVANA 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Biblioteka časopisa *Fluminensia*.
- VRANIĆ, SILVANA 2006. Odnos infinitiva i prezenta u govorima sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. *Croatica et Slavica Iadertina*, Zadar, 57–72.
- VULIĆ, SANJA 2002. Narječna i dijalekatna pripadnost govora Poveljane na otoku Pagu. *Čakavska rič* 30, Split, 91–98.

Rukopisni izvori:

- HOZJAN, SNJEŽANA 1993. *Ustrine*. Upitnik za Hrvatski dijalektološki atlas Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, pohranjen u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu.
- HOZJAN, SNJEŽANA 1994. *Cres*. Upitnik za Hrvatski dijalektološki atlas Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, pohranjen u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu.
- HOZJAN, SNJEŽANA 1996. *Beli*. Upitnik za Hrvatski dijalektološki atlas Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, pohranjen u Institutu za hrvatski jezik i

- jezikoslovlje u Zagrebu.
- HRASTE, MATE 1966a. *Olib*. Upitnik za srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase Srpske akademije nauka i umetnosti, pohranjen u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu.
- HRASTE, MATE 1966b. *Silba*. Upitnik za srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase Srpske akademije nauka i umetnosti, pohranjen u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu.
- KUSTIĆ, NIKOLA 1987. *Pag*. Upitnik za srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase Srpske akademije nauka i umetnosti, pohranjen u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu.
- LUKEŽIĆ, IVA 1986. *Lun*. Upitnik za srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase Srpske akademije nauka i umetnosti, pohranjen u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu.
- LUKEŽIĆ, IVA 1987. *Susak*. Upitnik za srpskohrvatski/hrvatskosrpski dijalektološki atlas Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase Srpske akademije nauka i umetnosti, pohranjen u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu.

Hraste's Contributions to the Study of the Island Dialects in the Croatian North Adriatic

Summary

Hraste's research (published and in manuscript form as questionnaires for the Serbocroatian/Croatoserbian Dialectological Atlas) into the island dialects in the Croatian North Adriatic conducted in the 1950s and 1960s is analyzed in relation to the investigation of the same field conducted at the end of the 20th century. Some of Hraste's works, mainly the shorter and descriptive ones, have been incorporated into the recent synthetic studies of Croatian dialectology, while others still bring the most systematically collected and analyzed data on the dialectological area in question.

Ključne riječi: Mate Hraste, čakavski idiomi, sjeverno hrvatsko primorje, govor Oliba, govor Silbe, govor Unija, govor sjeverozapadnoga Paga, govor Suska

Key words: Mate Hraste, Čakavian idioms, Croatian North Adriatic, Olib subdialect, Silba subdialect, Unije subdialect, North-western Pag subdialect,

